

Kő Pál

Hiányzik

Gyurkovicsot nagyon szerettem. Inspirált. Talán azért, mert értett a festészet-
hez, a grafikához is. Az igazság az, hogy nekem Bella Pista is, Lázár Ervin, Nagy
Gazsi, Körössényi Tamás is borzalmasan hiányzik.

Lászlóffy Csaba

Magán(y)mitológia

„karakteresen – mégis összetörve”

„és azt se érti hova tűnt
a szelleme a szelleme?”

(Gy T.)

Csak úgy, ahogyan ő a lemondás vagy
az illúziók „vegyestechnikával” festett
zsánerképeinek margójára verseket írt,
szemmel követve olykor messziről egy férfi
töltésen imbolygó árnyékát – önmagát,
s lesve a *száján kirobbanó sóhaj*.

★

(Végül mi is eljutunk: *ugyanoda*.)

A terrorsorompó mögül, a *deszkák szálkás
résein* ki-kipillantva a megunt, megunt
térbe – a tudattal, hogy: „az apánk is mi vagyunk”(?) –;
senki sem sejtí, hogy az út hová vezet;
a smink törölve, csak a sérült erezet
(az elegáns tolldíszes kalap valahol
a sárban, anya a tejért lohol),
ám mielőtt még „tizenegy harmincötökör”
eltompulnánk, mert megáll az idő, a csökkent kor:
szerencsénkre, a vágó egén
(„ó mennyi mell s mind az enyém”)
egy antiloptestű nő Afrikában,
a forró homokban a Szaharában –

ő, ki csókolni tanította a kamaszt
 s előbb-utóbb minden fáradt kant „elfogyaszt” –,
 szandálban avagy meztláb tovább
 tartja az iramot, s mi kockacukornyi, édes,
 vagy fejünk fölött elúszó méhzümmögéses
 éteri lábnyomát
 keressük tengervízen kelve át
 (mert *szeretni nincs soha késő!*) –
 közben fellángol a nagy magyar minden,
 vagy csak a pápaszem-üveg.

S mögöttünk a szél meg az örök Isten
 szájából ránk fújт képzelet üget.

★

*Akár egy öreg néger is lehetne, az ebadta!
 (Pedig csak egy argót – mint finom cigaretta-
 hamut – a tompa úrgödörbe: dal
 gyanánt elszóró-hullatú, örült magyar.)*

Liptay Katalin

„Én? Mecénás?”

A 2011. január 15-i Irodalmi Újságban (Bartók Rádió) özvegyével emlékezünk meg az íróról és a tervezett Gyurkovics-évről. Igaz, csak alig valamivel több mint két esztendeje hunyt el, de most még köztünk vannak azok, akik ismerték, szerették, tehát nem korai emlékévet szentelni neki – véli Gyurkovics Györgyi. A barátok, olvasók, akiknek bizony hiányzik ez a csupa élet, örökmozgó, pompás humorú íróember, bizonyára örömmel fogadják, hogy az idén jó néhány esemény, vele kapcsolatos program zajlik majd kulturális berkekben. Mosonmagyaróváron képzőművészeti kiállítás (hagyatékát a városnak ajándékozta, ahol nagybátyja, az ismert műgyűjtő orvos már megalapozott egy gyűjteményt), Gyurkovics-emlékszoba és Gyurkovics irodalmi szalon nyílik. Ugyancsak kiállítással emlékezik a Petőfi Irodalmi Múzeum. Tiszteletére különszámot jelentet meg a NAPÚT folyóirat. Színházi bemutatók (*Fekvőtámasz, Isten bokré-tája*) várhatók, és a könyvkiadás is megemlékezik születésének 80. évfordulójáról. *Túl-világi extázis* címmel a negyedik, képekre írt Gyurkovics-kötet jelenik meg. DVD-sorozatot terveznek az ECHO tévében ment „Még nem késő” című beszélgetőműsor anyagából. Összeállt egy emlékéit és szellemiségét őrző csapat, melynek tagjai – többek között – Eperjes Károly színművész, Kásler Miklós onkológus professzor, Csukás István költő, Rostás-Farkas György író, Földesi Margit és Szerencsés Károly történészek, Szentkúti Károly, a Hansági Múzeum

igazgatója, valamint Mádl Dalma, volt „first lady” – ők a védnökei az emlékévi programjainak.

49 kötetet publikált életében. A műfajok, műnemek közt a pályáján első helyen lévőknek, kitüntetett szereppel bírónak mindig a költészetet tartotta (különösen szépek és izgalmasak a képekre írt vagy képektől ihletett versei), de a regény és elbeszélés, valamint a dráma, az esszé és a publicisztika területén is figyelemre méltót alkotott. Ezért mondták rá barátai: Hernádi Gyula író és Szeghalmi Elemér irodalmár, fotográfus, hogy ő volt a magyar irodalom öttusa-bajnoka!

...Most, hogy Szondi György kérésére röviden összefoglaltam e nemrég készült rádiós beszélgetés tartalmát, eszembe jut néhány személyes találkozásunk is. Sokszor láttam a Rádió pagodájában, amikor megérkezett a *Muzsikáló délután* élő adására. Óriási, mindig tömött aktatáskával járt, kéziratok, könyvek, segédanyagok voltak nála, valóságos mozgó irodaként funkcionált ez a táska. Megtermett férfiú volt, ám „macis” külseje ellenére könnyedség és elegancia jellemezte, melyet olykor enyhén „macsós” dumával, „dúvadszerű” szemforgatással fűszerezett. Élmény volt a társaságában lenni, vele társalogni. Szóleleményein, viccein a bartókos kollégák is jókat derültek. Nem áttallotta „Mócinak” nevezni (akár műsorban is!) az általa rajongva szeretett Mozartot. A *Lyukasóra* tévéműsorai nem utolsósorban az ő közreműködése révén valóságos színelőadássá változtak, bár ott partnerei: Lator László, Lukácsy Sándor és Mészöly Dezső is remekeltek. A *Lyukasóra* folyóirat lapszámbejelentő estjein is sokszor „vitte a prímet”. Nem véletlen, hogy Veszprémben annak idején oly nagy sikerrel játszotta *Fekvőtámasz* című darabjának egyik főszerepét. Mondtuk is neki kaján szeretettel: „Egy színész veszett meg Benned, Tibor!” Iróniája mindig kellő öniróniával párosult, ezért nem lehetett megsértődni éles elméjű és éles nyelvű megjegyzésein. Fanyarul mosolygó arca most is előttem van, bókjainak emlékét is őrzöm. A női nemnek nagy tisztelője és hódolója volt, a szépség, az élettéliség, a személyiség sugárzása mindig lenyűgözte.

Egyszer egy tévéműsor forgatása közben valami kávéház volt a helyszín, talán az akkor még nem boscolosított New York, ha jól emlékszem. Mikor arra tereltem a szót, hogy tudni lehet róla: nemcsak a képzőművészet nagy kedvelője, de komoly műgyűjtő is, szinte mecénási szerepet játszik a kortárs képzőművészetben, Tibor nagyra meresztette a szemét, sátánian felkacagott és azt mondta: „Én? Mecénás? Ezt a kávé nem fogom tudni kifizetni, amit most itt megittunk!...” Jót neveltünk, ez benne is maradt a filmben. Tényleg nem volt nála pénz (nálam sem), így a két kávé és ásványvizet a Magyar Televízió fizette. Bárcsak meghatnánk együtt még valamit! Szívesen meghívnam a Mestert...

Madarassy István

A fakereszt...

Nem nehéz felidézni, mert itt van, emlékeimben nagyon közel... a verseivel is, a verseiben is. ÉI!

Tapasztalatom az, hogy a saját versét mondó vagy olvasó költő verse így a leghitelesebb. Ott a hangsúly, a gondolatjel szünete és annak hossza, a vessző, a pont, a felkiáltójel és a kérdőjel csak annyi és olyan lehet, ahogy szülőatyja megálmodta, érezte, gondolta és leírta! Hiába, színészt, előadót nem lebecsülve – az általuk előadott, az már más. Az egy másik!

És hogy ezt miért mondom?

Tibor 75. születésnapjára jelent meg *Fecskekód* című könyve, melyben jelentősebb verseiből és azok keletkezéstörténetéről található válogatás. E könyv borítóját és illusztrációit tervezhettem, rajzolhattam. Ennek kapcsán, kortárs művészettel gazdagon „díszített” lakásának falai között kérésemre elmondta, felolvasta e könyvbe beválogatott ötven versét. Mindet! Szemtől szembe! Szemben ülhettem vele, így minden rezdülésével, mimikájával, grimaszával láthattam, hallhattam őt, és mélyen átérezhettem a versek mondandóját, örömét, bánatát, tragédiáját. Öröömre maradandó élmény maradt, marad, így hangja fülembé cseng, habitusát látom magam előtt, valahányszor e versek elibém kerülnek. Csak egyet emelnék ki ezek közül: a *Moszkva felé* címűt. Ezt csak ő tudta úgy mondani, ahogy kell!

Az öt egyéni kiállításom megnyitóját ünnepnappá tette – Tamási, Dunakeszi, Sissy Galéria, Katartik Galéria, Balatonföldvár. Egyedivé, egyszerivé és ismételtetlenné! Mindegyiken minden szavára figyelni kellett, mert a félszavainak, a levegővételének is jelentése, jelentősége, mondanivalója volt. A hangsúllyal kikerekítette, értelmezte a kiszemelt opust. Gazdag árnyaltsággal adott hangot a fontos mondanivaló kiemelésének. Így emelt egy-egy művet piedesztálra. Ezt tette az *Extázis I-II.* könyveiben is az oda beválogatott, általa szeretett festményekkel, szobrokkal, régjekkel és maiakkal – a hozzájuk írt versekkel.

Mély barátságunkból egy szép napot idéznék ide.

Szanda – vele akkor jártam ott először. Ültünk a gyönyörűen felújított tornácos parasztház zöld füves kertjében, és beszélgettünk, meséltünk egymásnak. Istenről – Istennel!

Részlet a *Fönn* című verséből:

Egy pillanat csak, már az ember a helyzeté, az istené,
az kit halálos türelemmel
tart a mélység maga fölé.

És egy másik részlet a *Próba* című verséből:

Jézus olyan
mint egy kereszt.
Két karja ki van tárva
és átmetszi egy függőleges.

E tornácos ház előkertjében áll egy általa faragtatott kereszt!
Az ő Keresztje, Tibor Keresztje! Áll! Lerajzoltam!
Hálás vagyok, hogy ismerhettem! Köszönöm!

Mirtse Zsuzsa

Kései búcsúlevél

Gyurkovics Tibornak ajánlva

GYerünk már, mondja el... Nekem legalább.
Ugyan végül is ki, és miért is volt.
Régen járt mifelénk, merre csavarog
Közben? Itt már régen bezárt minden bolt.

Olvasom. Sorai között – egy kereszt,
Valami rejtvénynek tűnik. A határ
Itt hol lett meghúzva? Maga írt hozzá?
CSínytevés történt, azokért, akik már

Távolról hallgatják felhevült csendjét?
Ismét káprázik a szemem. Sokat várt.
Bohóc akart lenni, és megviccelni
Olykor a nagyérdeműt, némi taps járt,

Ritkábban néhány fillért is kaphatott,
Ne bánja. A nevetetésért tette,
Azt mondják. Persze lehet, hogy ennél is
Kevesebbet kért: életet. Átvette.

A végelszámolás, odafönn, egyszer –
Jó legyen. Hogy ne legyen ráfizetés.
Ám ezzel nagyon sokat akart. Mindent.
Nem tudom, megadták-e. Írja meg, és

Levélben vagy versben eljut majd ide.
Volt, aki látta: mindig csak az éggel
Alkudozott, társalgott. Mindeközben
Pontosan választott keretet – képpel.

Illően kell felvenni az aznapi
Lépésekhez méltó gúnyát, nevetést.
Lehet, hogy most más szerepet szeretne:
Azt, amikor a színpalak mögött kést

Nem hord magánál, csak egy kopott jelmezt.
Azt vegye fel odafent is. Meglátja,
Talán éppen jó lesz a méret. Mérték?
Mindig tudta a különbséget. Váltja

Időnként egyik testünk a másikat.
Nem volt rövid út. (Az enyém meddig tart?)
De végigjárta, ahogy kell, lehetett
Ezt a rövid-hosszú utat. Mit akart?

Ne hazudjunk. Semmit nem mi döntünk el.
Sehol sem találom. Jó hely az talán.
Éjszaka mindig közelebb az igaz...
Gondolok hajnalra, egy sírkő falán.

Ezek sorok, tőlem, ismeretlenül.
Távolból írom önnek – önetlenül.

Móser Zoltán

A 71-es tasakról és egy támaszt jelentő mondatról

Úgy emlékeztem, hogy a fiókok mélye rejtje azt a rövid kis feljegyzést, amit egyszer elmondtam Gyurkovics Tiborról, ám a fiókok egyikében sem akadtam nyomára, merthogy ezt soha le nem írtam. De helyette a CD-k egyikén három levélfélét találtam, s mivel ezek kapcsolatban állanak az itteni képek egyikével s mondandómmal, ezeket – mintegy keretként használva – ide másolom, miután elbeszéltem első találkozásomat. Csak utólag igazolható, de máig fontos volt nekem, miközben ott semmi különös nem történt. Csupáncsak annyi, hogy elvittem két (alig sikerül) képemet megmutatni.

A képek 1970 decemberében készültek a Fáklya Művész Klubban, Tornai József költői estje után. Ez van ráírva a 71. sz. tasakra. Hogy kik voltak ott, vagyis kiket fényképeztem a gyér fényben, az est utáni vacsora közben, azt is leírom: Csoóri Sándor, Orosz János, Nagy Attila, a színész, aki a verseket mondta, Juhász Ferenc (ő egy osztályba járt Tornai Józseffel), Juhász Erzsike és Gyurkovics Tibor.

Én nem használtam és soha nem használok műfényt és vakut, ezért nagy érzékenységű filmre dolgoztam, amely azt eredményezte, hogy a kinagyított képek elég szemcsésék lettek. Gondolkodtam is ezek sorsáról, de valahogyan összeszedtem a bátorságomat, megnéztem a telefonkönyvben, hogy hol lakik Gyurkovics Tibor, és levittem hozzá.

Nézte és megdicsért, amivel meglepett. Hisz az itt látható első kép technikailag elég rossz nagyítás, nem is éles, de Tibornak tetszett, mert nem szokványos. Egy órát beszélgettünk – én akkor épp munkanélküli voltam, de abban az évben már az Új Írásban bemutatott Juhász Ferenc –, semmi jövőképem nem volt, csak valami rejtett, titkolt akarat élt bennem, amit Tibor, aki akkor még a Lipóton dolgozott pszichológusként (lélekgyógyásként), valahogyan észrevett, s búcsúzásakor ennyit mondott: „Én bízom benned és nem féltetek.”

Ez a mondat volt az elkövetkezendő nehéz években a legfőbb támaszom. Harminc évvel később egy kiállításomon, aminek megnyitójára

Tibort kértem meg, nyilvánosan el is mondtam ezt neki, megjegyezvén, hogy bizony nem véletlenül hívtam őt ide.

Fent nem véletlenül említettem a lélekgyógyász foglalkozását, mert magam is meglepődtem, amikor egyik könyvem ajánlásaként azt írta rólam, hogy léleklátó vagyok. (Pedig ez, a fentiek fényében, talán fordítva igaz.) Azóta is azt kérdelem magamtól, hogy én vagy a fényképezőgép képes erre? Zavartan olva-

som és adom közre ezt a kis írást és benne egy ajánlást, mert ha valakit ilyen magasra tesznek, az könnyen megszédül és könnyen le is esik arról a magas polcra.

De az én életem úgy alakult, hogy soha sem kerültem olyan magas polcra, s ezért nem is estem le: maradtam földközelségben, s 65 évesen ez nem is fog megváltozni, már biztosan mondhatom.

És most következnek az említett három levélféle.

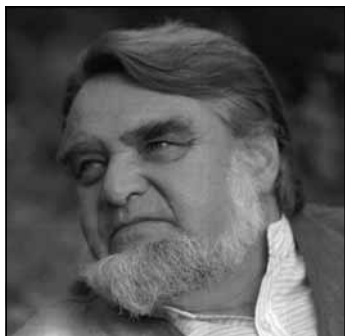
*

Gyurkovics Tibor író és költőt, aki rólam eddig mindig csak jót mondott, s akit mindig akkor keresek fel – kb. ötévente egyszer –, amikor bajban vagyok, vagy ha kérni szeretnék valamit, nagy szeretettel üdvözli Bicskéről Móser Zoltán, a fotográfus.

Kedves Tibor!

December 11-én, pénteken este 18 órakor Biatorbágyon, a faluháza két nagy termében nyílna egy kiállításom, amelynek megnyitójára szeretnénk megkérni. A kiállítás címe a témát is pontosan jelöli: KÖVEK – FÁK – FALAK. Összesen 66 fényképet tennék ki. Arra gondoltam, hogy e három témában én hoznék, de talán a képektől függetlenül Te is tudnál hozni olyan verseket (tehát a kövekről, fákról és a falakról szólót), amit ott felolvashatnánk és amolyan játékos Lyukasórát tartanánk az eljövendő karácsony (és az advent) jegyében. Örülnék, ha benne lennél, és el tudnád vállalni a felkérést. Rövid és jó (kedvező) válaszodat vagy hívásodat várva, tisztelettel és szeretettel köszönt s üdvözöl: Móser Zoltán

Kelt Bicskén, 1998. október 13-án, egy nehéz nap éjszakáján

Kedves Tibor!

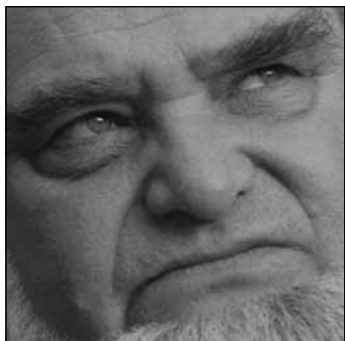
Segítened kéne egy gyors aláírással, ha kérhetem. Ezt a szöveget két éve írtad, de azon a pályázaton (nem ide adtam be persze) nem nyertem. Most a Szekszárdi Könyvtár és a megye közösen adná be a pályázatot, ami egy hét múlva zárul. Ezért sürgős. A Frankfurti Könyvvásárra kaptam pénzt, de keveset, ezért a tervezett AMOR PATRIAE című, nagyméretű albumomat három részre szedtem: egy itthon jelenne meg, egy Erdélyben, és egyet – amely a szülőföldemet mutatná be, és alcíme „Édes Tolna” lenne – a

szekszárdiak adnák ki¹. A kiadás költsége 700 ezer, s ehhez 200 ezret kérnek. A pályázatnak február 28-ig meg kell érkeznie. Ezért, ha ezt aláírod (vagy egy más ajánló levelet írnál) és postafordultával feladnád a Megyei Könyvtár címére, akkor még odaérne. Ugye megteszed?

¹ Az első kötet 1999-ben jelent meg (a Kráter Kiadó jóvoltából), a második Szekszárdon, 2000-ben

(Láttalak a Duna TV-ben és ezért volna egy kis vitám Veled: Erdélyt és Moldvát nem szabad összekeverni. Egyébként a nejem kiadott a kezdők részére két furulyaiskolát: ha már van furulyád, talán az is jól jönne, ha Te is úgy gondold!)
Tisztelettel és szeretettel köszönt és üdvözlöl „a közeli távolból”: MZ

2000. december 18.

AJÁNLÁS

Móser Zoltán fotóalbumához

Móser Zoltán „lélek-úr”. Mint fotós, mint ember. Rákosfalván, ahol születtem, így nevezték azokat a ritka embereket, akik foglalkozásuktól, társadalmi helyzetüktől függetlenül „lélekben éltek” akkor is. Persze ott is ritka volt az ilyen lény. Rangot jelentett abban a kisvárosi (Budapest unokaöccse) demokráciában, ahol jól megéltek egymás mellett gazdagabbak, szegényebbek.

Olyasmit értettek az egyszerű népek ezen a kifejezésen, mint akinek bejárása van a másik ember lelkébe, mintegy „léleklátó”. Olyasmi becsületük volt, mint a papnak.

Móser ilyen ember. Hogy ne mondjam, hivatásos, vagy elhivatott. Mint fotós sem akar különlegességet, faramuci beállításokat, kézen álló aktokat vagy írókat fényképezni. Viszont a „léleknél” nem adja alább. A fotósok nagy része extrovertált ember, már csak ahogy közelednek is az alanyokkal, pózokba igazgatják őket, lefejezik, fölfejezik – hogy jól mutassanak, átépítik a tárgyakat, az országot, hogy fotózható legyen.

Móser introvertált ember, aki „belülről” fényképez, ha van lélek-lemeze, arra veszi föl elsősorban a manuszokat, írókat, szobrászokat, festőket, halandó és halhatatlan embereket.

Nem mindennapi adomány – ezek a fényképek szándékoltan elmosódók vagy fényesek, természetesen természetesek. Mert Mósért mindenekfölött az a népközeg érdekli, amiben élünk. „Amiből kiviláglik a nép.” Ahogy itt, e tájon helytállt évtizedeken, száz éveken át: nagy szavakkal azt mondanám, tervezett fotóalbumai, a háromrészes, nagy összefoglalást rejtő és tartalmazó AMOR PATRIAE elsősorban: *erkölcsi képek*.

Gyurkovics Tibor

Németh István Péter
Örökétig őszi nap
(balatoni anzix)

Sokáig azt hittem Füreden a 'kilencszáznyolcvanas
És a 'kilencvenes években, hogy szinte minden
Költészetté fog majd válni előttem, pedig
Csak két utcán jártam-keltem leginkább.

Gyurkovics Tibor tanított arra, hogy a néptelen
Zamárdi is versbe kívánkozik, éppen akkor,
Amikor nincsen fürdőidény.

Balatonfüreden az Ady Endre úti albérletem
És munkahelyem, a gimnázium között
Néhány kertes ház állott csupán.

Albérletemmel szemben a Kinizsi utcácska,
Sarkán Juhász Jenő Témerinből származott
Órás lámpája mint valami örökmécs
Égett nappal is az egész tanévben.

Illyés Gyula Tihanyból Jenő bácsihoz hozta
Karóráját javíttatni. (A *Naplójegyzetek*ből tudom.)

E rövid utcában aligha lehettek hosszabbak
A sétáim, mint azoké a lelkeké, akiket
Doré nyomán 1890 februárjában
Van Gogh ábrázolt Saint-Rémyben.

Nyugati irányban nyílt ez a kicsiny allé,
Közüle ezernél is több naplementére láttam,
Amit Rilke kettős fasorával szegélyezett.

Esténte akárha a *Herbsttag* hőse,
Leveleket írtam, olvastam
És nemegyszer virrasztottam.

A gimnáziummal szembeni villában
Jó néhányszor vendég is lehettem.
Edit néni falán Bernáth Aurél
Nagyméretű festménye függött ama
Hölgygel és a hozzá bújó egyszarvúval.

Körben Sigmond Olcsi bácsi szobrai
S szobortervei gipszből.
Az egyik Gyurkovics Tibor portréja volt.

Tibor anyagba örökített grimaszát így előbb
Ismertem, mint őt magát.

Sokáig nem találkoztunk személyesen.
Holott a veszprémi színházban
Még jó kis szerepet is vállalt saját
Darabjában, a *Fekvőtámaszban*.

Sohsem törekedtem arra, hogy mindenáron
Irodalmi szalonokba jussak, hiszen
Délutáni magyaróráim után levegőztem
Egyet a Kinizsi utcában,
Aztán vissza a szobámba.

Nemes Nagy Ágnes őszi versében is az állt:
Most már fél évig este lesz.

Amikor Jenő bácsi letette műhelyében a lupét,
Én kapcsoltam föl az olvasólámpámat.

Elég volt a híres festményekhez írott
Gyurkovics-verseket föllapoznom,
S egyből a nagyvilág képtáraiba jutottam.

A Balatont amúgy hónapokig sem pillantottam
Meg. Onnan tudtam, hogy a közelében vagyok,
Hogy ha nagy-nagy hideg jött,
A tóról fölszálltak hozzánk a sirályok.

Nem volt ebben semmi lírai,
De Tiborra gondolva azt vallom,
Hogy költészetté lett ez azóta mindenestül.

Nyakas Szilárd

„Hetvenhat éves lettem én”

Gyurkovics Tibor születésnapjára köszöntője J. A. és Gy. T. módorában

Hetvenhat éves lettem én...
meglepetés e költemény
csecse
becse:

azaz humorral bírtam jól,
ki ez húzott minden alól.
De ma
ima

ajándék, mellyel tisztelnék,
és úgy hiszik, hogy meglepnek
engem
velem.

meg kenet..., s már-már feladnám,
ha magam magamra hagynám!
Miért,
kiért?

Hetvenhat évem elszelelt,
s mily kevés az, mi megfelelt
az ám,
hazám!

Hát éppen ez, mi nyomorít,
és konokul összeszorít
szívet,
melyet

Mindegy, milyen volt rendszered,
e szív rendszert sosem szeret;
belül
kívül

szívósnak és nagyoknak tudok,
magamhoz hűnek hazudok,
hisz ver,
s így nyer

vagyok ki vagyok, s még leszek,
ha kedvem tart, és túlteszek
jajon,
bajon.

a létem még haladékot,
fölélni e maradékot:
magam
magam.

Mert ily csapdák még nem csaltak
tőrükbe, ki nem facsartak
hitet,
melyet

Fölélni?! – ezt mégsem teszem,
küzdök, mióta van eszem,
nem hagy
az agy.

eszem mióta tudom én,
mindig őrzött a remény.
Kedvvel
s nedvvel,

Bízzatok, fel én nem adom,
magam, magamra nem hagyom:
veszély
a Mély.

A Semmi előtt sem fogok,
nem tudok, s nem is akarok
lapí-
tani!

Radnai István

Leérett gyümölcsstelen órák

Gyurkovics Tibornak – égi postán

kiszolgált a vén cseléd kopog
neki a harkály érezte az ága ropog
mégis piros almát nyújtott fukar
sose volt míg eljött a vihar

nem holmi ágat gallyat vesztett
gyökerestül döntötte az öreg testet
mint ahogy bennünk az élet korhad

természetünk a múltba sorvad

felejtünk piros ajkat karcsú törzset
fogatlanul vágyat égő ölbe
szoknyát cibálva követjük anyánkat
bolond aki az életre lázad

hordtunk-e valaha érett gyümölcsöt
föld színén növesztünk hasztalan szemölcsöt
s a porban ahol óvatlan járunk
itt az idő botlunk egy bogáron

bizony a csillogást észre se vettük
csápját páncélját szárnyát nem szerettük
hasznot és kárt rajtunk nem okozott
henye gögös lelkünk mit sem foltozott

hordta várába a milliányi kincset
levelet lárvát amíg mi a nincset
marad utánunk odú mit kifesttet
örökös égeti a holmit és a testet

nincs többé harkályon csinos piros sapka
nincs csókos tinilány ki lépteit rakja
miközben kacéran ránk hátra figyelget
bukott tanárként hagyod el a termet

ahol nem lát senki ledobod a terhet
olyan egyedül vagy nem vágyod kereszted

olvasd el mesémet szorgos almafáról
míg lassan ellebegsz a világtól távol
nem gyökérrel támasztod a földet
feledés púpozza fölötted

Rostás-Farkas György

Testvérként

Hetvenhét évet élt itt közöttünk a földön. Nagy ajándék volt. December 18-a nagyon beleégett a szívembe. Ahogy felütöm a Bibliámat, megfektethetlen titkokat vélek fölfedezni, mert igazán csak a szívével lát az ember.

Gyurkovics Tibor nemcsak nagy költő volt, nagy ember is.

Nagy veszteség! Eltávozott, de akit szeret az ember, az soha nem hal meg. *Mindenségbe zárva* című kötetem előszavában azt írta: „Szeretem a cigányokat. Égig érő hegedűiket, boldog hetvenkedésüket, nyomorúságos nagy álmaikat. Azt sem tudom, honnan szeretem őket, de szeretem. Így ezt a költőt, Rostás-Farkas Györgyöt is. Szeretem ezt a cigánysorsot. A sose belenyugvót, mindig álmodót és fölívelőt. Cigány-cigány, ugyanolyan. A mienk. A mifajta. Nincs más-ság. Mienkség van. Ezek a versek. Ez Rostás-Farkas György... Persze a mi segedelmünkkel, meg azoknak az örök cigány-anyáknak az égig érő sóhajaival, akik dajkálták ezeket a szomorú, de sose nyugvó férfiakat, mint Rostás-Farkas György és társai, a kubikolókat éppúgy, mint a meseköltőket, idehazai fekete tekintetű magyarokat.”

Több évtizedes barátság után ez már szinte testvérség. Igen, testvérség. Merthogy ő mindig testvérként jött közénk és érezte magát közöttünk. Mi is, én is testvérként fogadtam, szerettem és fogok rá emlékezni, amíg élek.

Gyurkovics Tibor a kor nagy krónikása volt, nagy mesélő, színes egyéniség. A testvérem.

Sok barátja volt, vonzotta az embereket. Jó volt a közelében lenni, nem lehetett őt nem szeretni.

Nem sokszor adatik meg az embernek, hogy ilyen személyiséggel találkozzon. Persze ő maga is éhezett a szeretetre. Mindig lehetett rá számítani, egy biztos pont volt az életében.

Sokszor feltettem már azt a kérdést magamnak, hogy mi lett volna, ha nem találkozom vele. Szegényebb lennék most. Ezért is mondom, és most itt tanúskodnak e sorok arról, hogy van Isteni Gondviselés.

Az emberi sorsok tehát, mint mondani szoktam, nem véletlenségből kelesztődnek.

Jó volt Gyurkovics Tibor barátjának lenni. Tudott élni, mulatni. Élte az életet, amiről tudta, hogy csak egyszer adatik meg. Nagy kaland és kihívás, ő vállalta!

Többször is elmondtam már, ez most le is írom: Gyurkovics Tibor egy személyes intézmény volt. Korunk irodalmi, tudományos és művészeti életének egyik legjelesebb alakja.

Páratlanul gazdag életpálya mondható az övének. Nem csupán a magyar történelembe írta be a nevét, hanem az egyetemes kultúra történetébe is, mely őrizni fogja méltóképpen nevét s az általa létrehozott életművet. A magyar nemzet, a nép, a haza büszke lehet nagy költő fiára.

Egész élete példamutatás volt. Hálas vagyok a sorsnak, hogy kortársa és barátja lehettem. A rengeteg elfoglaltsága mellett arra is maradt mindig ideje és energiája, hogy minden meghívásomnak eleget tegyen. Minden

rendezvényünkön, konferenciáinkon ott volt, és elkápráztatta a jelenlévőket fergeteges és lenyűgöző előadásaival.

Gyurkovics Tibor szerette a cigányokat. Több unokatestvéremet is megkeresztelte. Közöttünk mindig nagyon jól érezte magát, mert nagy-nagy szeretet vette körül, de ő is nagyon szeretett bennünket.

Azt is fontosnak tartotta, hogy bevonjon bennünket, cigány írókat, költőket a magyar szellemi elit zárt körébe, minden erejével azon volt, hogy az íróársadalom összetartsa. Számára nem volt különbség ember és ember között a származás okán, az embert és a tehetséget értékelte, de ebben nem ismert tréfát.

Élete alkonyán, mikor elzarándokolt közénk, sokszor mesélt ifjúkoráról, külföldi útjairól. Olyan meghatóan tette, mint valamikor nagyon régen, amikor édesapám mesélt a nagy vándorlásairól. Mint egy ősi bibliai figura, vagy mint egy guru, úgy vonult be közénk.

Egyik konferenciánkon a következőt mondta: „Olyan szeretettel jövök közétek, amilyen szeretettel ti fogadtok engem.” Olyan meghatóan mond-

ta mindezt, hogy a teremben lévők mind meghatódtak. Könnybe borultak a szemek. Ilyen volt ő, és így fogunk rá mindig emlékezni és őrizni szívünkben emlékét, amíg élünk.

Az élete alkonyán, amikor már tudta, hogy itt hagy bennünket és egy másik dimenzióból, a csillagok közül néz le ránk, sűrűn felhívtam telefonon. A csörgés után a következőket hallottam: „Szeress, keress!” Erre vágyott egész életében, hogy szeressék és keressék. Ezt tőlünk, őszinte szívvel állíthatom, hogy meg is kapta, ami azt hiszem, hogy kölcsönös volt mindkettőnk részéről.

Mikor utoljára beszélünk telefonon, szűkszavúan válaszolt a kérdéseimre. „Hogy érzed magad, mikor látlak?...” Csak annyit mondott: „A halál nem vár!” – s a vonal megszakadt... most már örökre.

Csak az ígérem, hogy őrizni fogom méltóképpen azt az örökséget, amit ránk, rám hagyott. Csak azt tudom, így a mondandóm végéhez közeledve: – Kedves Gyurkovics Tibor, Testvérem, Barátom, Mesterem, én mindig kereslek és mindig szeretni foglak, nagyon hiányzol!

Sándor György

Tibor!

Gyurkovics Tiborral nem voltunk jóban. Azt hiszem, az összes, itt Róla megemlékező közül én voltam Vele a legkevésbé jóban. De most nem rólam van szó. Sajnos. Hanem Róla. (Sajnos.) Úgyhogy hozzáteszem azonnal, hogy ő sem volt jóban velem. Azt hiszem, ez volt az a közös érintkezési pont, ami összehozott bennünket. Kölcsönösen lebecsültük egymást.

Illetve én túlbecsültem Őt. Eleinte. Aztán... Most már... Megnőtt. („Mert ami volt, annak más távlatot ad a halál már.”)

Legalább most próbálok felnőni Hozzá. Miközben sokáig azt hittem, Neki kellene... De még élek...

– Na, itt kell abbahagyni ezt a – majdnem – Gyurkovics-stílust.

És különben is, embert isteníteni... Istent emberiesíteni...?! („...nem szerencsejátékos.”)

Az első találkozásunk személytelen volt. Annyira, hogy ő ott sem volt. Illetve: nagyon is! Egy interjúkötetben figyeltem fel Rá. – Nem tudom, miért ezek a nagybetűk, amikor csak szóba jön... (Annak ellenére, hogy most Róla emlékezem...) Pedig megbeszéltük már – embert isteníteni... A „Ki nekem Jézus?” – körkérdésre számos ismert ember reagált, és Gyurkovics is. A számomra addig ismeretlen. A legjobb Tibor válasza volt – számomra. Akkori érzékenységi vagy inkább érzéketlenségi szintemen. Aztán feleségének hűgánál találoztunk most már személyesen, a Cirmos utca 6., földszint kettőben, az Őrmezei lakótelepen. Ott laktam négy emelettel feljebb. Ott mondta a pszichológus férj, mikor a sarki KÖZÉRT-ből rohantam a lifthez a cekkerrel, hogy filozófus nem siet.

Szerencsére ez nekem szólt kivételesen, mert Tiborék akkor már tőlük éppen elmentek. Tulajdonképpen a filozófusról jut eszembe – az igaziról, Molnár Tamásról –, hogy Tibor könyvéhez írt előszava tette be nálam végleg a kaput. Amit Tibor amerikai tartózkodásáról, az ottani élményeiről írt Vele kapcsolatban, a zseniális clownról, azt irigyeltem meg. Azt hiszem, féltékeny voltam Tiborra. (Talán még most is... hogy annyian emlékeznek Rá... És mennyivel jobban!) Azt hittem, hogy Zelnikék összejövetelein is – Hernádi ide-oda... –, én leszek az első számú üdvöske... Maximum ha harmadik hegedűs lehettem volna... De ez elől elmenekültem. (Ezt magamnak is most vallom először meg.)

S aztán, amikor a Magyar Örökség Díj átadása volt... számomra is... ötvenhatodikként... Gyurkovicsot parodizáltam, ahogyan az elnökségben ülő Makovecz Imre nevét kiejtette-mondta, azzal az utolérhetetlen gyurkovicsos hanghordozással, hogy: „Má-ko-vecz!” Leírhatatlan. (Annak ellenére, hogy ideírtam mostan...)

Egyedül az üzenetrögzítőm szövege természetesebb, mint Tiboré. De az is biztos csak újabb önparódia. Az övé. (Mert zseniális színész is... ahogy saját darabjában játszotta Veszprémben a tábornokot!) Milyen borzasztó múlt időben ez, hogy már csak volt... De ma is kristálytisztán hallom, ahogy az üzenetrögzítőjén felszólít bennünket, hogy: szeress!

Hááááát... Megtörtént... Megint csak egyoldalúan. Mert nem tudom, ha fordítva történt volna életünk... és halálunk... Tibor hogyan emlékezett volna meg rólam? Igaz, szónoki kérdés ez és aránytalan, mert Ő mindent tudott, amit én, de én messze nem, amit Ő!

(Mindenesetre unokatestvéréért, barátoméért, a köztünk lévő Gyurkovics Sándorért naponta imádkozom a Farkasréti Mindenszentek Templomban.)

És egy ideje már Tiborért is...

Szabó János

A költő és a kézműves

Gyurkovics Tiborral egy kézművesműhelyben ismerkedtem meg, ahol Tibor volt a megrendelő, én pedig a kézműves. Nem tudom, hogy az ásványok szeretete kezdetektől fogva, a lelkében volt-e már, vagy netán egy hölgy kedvéért látogatta szerény műhelyemet. Azt viszont tudom, hogy szívesen elidőzött nálam, miután hamar kiderült, hogy a köveken kívül a szavak csiszolásával is foglalkozom.

– Érdekes ez a négysoros! Írnál néhány oldalas prózát erről a témáról? – ez a felkérés 1996. január elsején volt, reggel 8 óra táján, amikor telefonon hívott, hogy boldog új esztendőt kívánjon. Megelőzött.

Igy született meg első novellám, amiben a lelkek és a gyurgyalagok röptetésével foglalkoztam.

Keveset írok. Lassú szekéren jár a múzsám, sokszor elhagy, hosszú időre is, de amikor visszatér, örülünk egymásnak.

Tibor hazaszeretete, mérhetetlen embersége mély nyomot hagyott bennem, és szellemissége visszavezetett Istenhez.

A derűtől, a fanyar humorú szavaitól feltöltődött a lélek, akár egy jóféle akkumulátor, amivel aztán hosszú ideig boldognak lehetett maradni.

*

– Egy szép opált szeretnék a Györgyinek. Van neked ilyen?

– Van. Nemesre gondol?

– Naná! Majd nemtelenre!?

Kihúztam a fiókot, elővettem az opálos üveget, amelyben a csiszolatlan köveket tartottam. Leöntöttem róla a vizet és a nyers köveket egy tálcára raktam. December volt, de mégis rendkívül erősen sütött a nap. Az ablaküvegen keresztül egyenest az opálokra vetődtek a fények. Elkezdtek élni a kövek! Piros, kék, zöld és sárga lánggal villództak, sziporkáztak az erős fényben. Láttam Tibor arcán, hogy elvarázsolja a látvány és legszívesebben megcsiszoltatná az összes követ. Egy ideig gyönyörködött még, aztán kiemelt közülük egyet.

*

Egy hét múlva jött Tibor a kész munkáért. Még mielőtt elővettem volna a fiókból a követ, Tibor kifizette.

– Hát, ez fantasztikusan jól sikerült! Gyönyörűséges! Micsoda sziporka! Györgyi el fog ájulni a gyönyörűségtől!... Jaj! Milyen hülyeségeket beszélek!... Mondd, kifizettem ezt már neked?

– Hát, igen. Egyszer már ki tetszett fizetni!

*

Üdvözetem küldöm Gyurkovics Tibornak a Mennyei Mandzsúriába, az 1-es számú báránnyelű címre, ahol Galsai Pongrác barátjával lóbálják a lábukat és beszélgetnek. Rólunk mesélnek.

*

ELŐSZÖR

csak a fokhagymád lett kínai,
s Makóra dőltek kínjai...
Aztán mihelyt szelídültél,
egyre-másra mást is vettél:
kínai lett a flittered,
arádnak adott ékköved,
tányérod, villád, kanalad,
szádban a rágandó falat,
minden ruhád, minden cipőd,
minden, ami földből kinőtt,
gazos kertedben a kutad,
mozdonyod, síned, az utad,
minden műtyűr, minden játék,
minden, minden, ami szándék...

UTÓSZÓ

De már nem is tiltakozol, amikor hajnali álmodból ébredsz, s miután csipáidtól szabadultál s távoli szilvafád felé révedsz, kertedben látod apádat, a kis kínait, aki szorgalmasan nyesegeti a szilvafádat. Te meg hiába keresed, nem találsz örökre elveszett tükrödet, csak egy könnyvet a párnád alatt, amibe kínaiul írták, hogy: TÖRTÉNELEM.

*

Az *Utószó* című versemet telefonba olvastam föl Tibornak.

– Na ja...! – válaszolta egyetértően.

Ez volt az utolsó beszélgetésünk.

Szabó Palócz Attila

Halhatatlanabb mindenkinél

Kötetlen jegyzetek Gyurkovics Tibor emlékének ajánlva

„A kemény grafit belekap a folyton zörgő, hártyszerű papírba. Találkozásuk színhelyén feltépi a fiók mélyén évekig ezekre a napokra kételkedve váró sárga lapokat. Hirtelen véget ér a ráncos, munkáskéz gyakorlatlanságából született pusztító hadjárat. Karcos jajszóval adja meg magát a pattogó, ónszínű szénhegy, s finoman kibontja magát a festett fahenger öleléséből. A kövérkés betűk sora megszakad” – akárha Csepregi Jánosnak a *Csontok nélkül* című elbeszéléséből (*Mindennapi legendák*, Fiatal Írók Szövetsége, Budapest, 2005) idézett sorokban Gyurkovics Tiborra ismernék. Az idős Gyurkovics Tiborra. Arra gondolok, hogyan is állhattunk volna egymás mellett a színpadon, egy izgalmas szerepben, egy nem is túl hosszú, talán nem is megterhelő egyfelvonásos néhány jelenetében – mint az idős és az ifjanc színész, s utóbbinak, ha nem is mestere, de lakótársa mindenképp. Hova költözhetnénk, költözhetünk volna be így, együtt? Ahol a Csepregitől vett leírás szerint rendezték volna be a színpadot, a nappali szobát, az étletterünket... Vagy csupán a nézőteret?

És ahol még grafitceruza és megsárgult papír is akad a fiókban...

Gyurkovics Tibor az ötvenes években felvételizett a színiakadémiára, ahová – akárcsak korábban a jogi és az orvosi egyetemre sem – nem vették fel, a kor szellemében, a származása miatt. Nemes kitartásról tanúskodik, hogy ezután is rendületlenül próbálkozott, míg végül papírjai, illetve az ELTE-n megszerzett diplomája szerint pszichológus vált belőle. Később pedig épp a veszprémi Petőfi Színház dramaturgja volt, amikor én felvételiztem a színművészetire. Az persze egy más kor és más közeg volt, én bejutottam, a származásom felől senki sem kérdezett. S habár utóbb lényegében mindketten eltávolodtunk a színháztól, annyiban mégis kitartottunk mellette, hogy elhivatottságát – ha jól sejtem – a halálig ő sem adta fel, én meg még mindig egy kicsit oda, a teátrumok világához is sorolom magam... Habár könnyen lehet, hogy ez ma már csak ábránd... Vagy tudom is én, micsoda. Nem is lényeges talán...

Elképzelem, találkozhattunk volna talán abban az egyfelvonásosban a színpadon, teszem azt, Actor Primus és Actor Secundus szerepében. Ketten, akik javarészt mégis eltávolodtunk ettől a világtól, kiléptünk a rivaldafényből, a rendezői bal és jobb oldalakat már az ellenkező irányból értelmezzük onnan, a nézőtér takaros rejtekéből. És ebben a Csepregi szövege alapján berendezett színtérben a kemény grafit most ismét, újfent – ahogy a próbafolyamat során már oly alaposan begyakoroltuk – belekap a folyton zörgő, hártyszerű papírba, és Gyurkovics Tibor, Actor Primus szerepében, feljegyzi a *Tékozló fiú* című verset: „Ha majd a föld begyógyul / mint régi-régi seb, / majd visszatérek hozzád, / mint engedelmesebb // mindenkinél, erősebb / leszek majd, mint a szél / és halhatatlanabb / leszek mindenkinél.”

Cikornyás verssorokban replikázunk, mint két eltévedt szereplő, akikhez hűtlen lett a szerző, ki alig teremtette meg, alig ötlötte még csak ki őket, máris továbblapozott, hanyag mozdulatokat sorjázva, mintha legyintést is mímelné talán, s mégis mesehősökkel, emberfeletti jellemeikkel, csodás lényekkel, privát-mitológiai alakokkal csalja épp elanyátlanodott hőseit. Nincs más hátra, más szerző után kell néznünk, holmi pirandellói hősök módján, mert nincs olyan, hogy valaki ne legyen pótolható, és nincs olyan sem, hogy egy-egy véletlenszerű szituáció ne legyen kiteljesíthető. Ez a jelenet most a mi credónk, amelyben vergődve keressük a kiutat, amelyik akárha sárga kövesnek is tűnhet, keresünk egy ajtót, amin talán kopogtatni, dörömbölni is érdemes lehet... Az ajtót, amelyik mögött mindenre kész szerzők lakoznak, lapulnak meg csendben, sunyítanak reszketve, akik ezt a mi kis félbemaradt, hevenyészett jelenetünket, mit egy hűtlen szerző torz kezével falsul csak úgy odakent, ezt az eltévelyedett helyzetet valahogy mederbe, kordába taszítják. Az ajtót, amelyik a hőlégtkamrára nyílik, s amelyikben úgy roskadunk össze a padra, mint Karinthy két hőse a Gőzben...

– A meztelenség jellemtelenít, nem gondolja? – kérdezhetné Actor Secundus szemérmesen.

Rég játszottuk, rég volt már az a próba, amikor ennek a darabnak a bemutatójára készültünk, csak néhány szövegfoszlány maradt meg bennem a szövegéből... És még csak nem is sejthetem, hogy ha Gyurkovicsot akkor és ott felveszik, ő játszhatta volna-e a darab két szerepének valamelyikét. Régi próbák felgazlott szövegekönyvéből...

Hoppá! És akkor lőn egy kiváló képzavar!

Régi próbák lestrapált, samárfüles, elnyútt szövegekönyvéből ragyog fel a dialógus néhány mondata:

– Leette magát?

– Le bizony, a sárga földig!

...a nagy zabálásokra utalva. Amikor a két elárvult főhős, miután a menüt is alaposan kitárgyalta már, azzal zárja le az egyfelvonásost, hogy nagyot nyújtózza a gőzben, indulni kész...

És ahogy Actor Primus nekem immár háttal, kellőképp kiizzadva magát, a rendezői jobb felé fordulva lassan, de biztosan távozik, még súgok ennek a mihaszna szerzőnek, aki itt hagyott bennünket a padon, a porban, a credóban, a hőlégtkamrában, azon a megsárgult, hártyszerű és sorsszerű, mégis folyton zörgő papírlapon, amelyik szinte teljesen váratlanul egy adott pillanatban a grafitceruza hegyével érintkezett, hogy ne engedje elmenni úgy, hogy nem adja a szájába a legfontosabb szavakat: köztük azt is, hogy halhatatlanabb mindenkinél...

Szakonyi Károly

Fél életen át

Mint amikor széthullanak a fémdobozból a filmek. A hasznos tekercsek meg a muszterek. Egy csomó muszter. A próbafelvételek meg amiket a vágóasztalról lesöpörtek, kidobásra ítétek. Nagy halom zizegő celluloid. Mert van még ilyen. Régről.

Mintha beletúrnék, mintha felvennék néhány szalagot. Filmdarabkát. Képek, képek, képek sorát, mozdulatlanokat, de ha végigfut rajtuk a tekintetem, bemozdulnak, mint a vetítőben.

Tibor.

Mindegyiken Tibor.

Ez itt nagyon régi. Kalapos, krombi télikabátos alak. Enyhén korpulens. Beretvált arc, lágynonások. Egy úr. Öltönyös, nyakkendősről. Tisztes állása van, az látszik. Pszichológus az elmeintézetben.

– A nő zárton dolgozom. Képzelted. Naponta látom a nyomorúságot, a szenvedést. Felém nyúlnak, simogatják a karomat, sírnak, nevetnek. Tanár úr! Néznek rám reménykedően. Tanár úr... adj egy cigit!...Tanár úr, szerelmes vagyok, nézd, egy szív a borítékon! Nekem írták... Tanár úr, segíts!

– Nehéz lehet.

– Szeretettel lehet csak bírni. Nem hiszek más gyógyításban, csak a szeretetben. Végtelenül szeretni. Nőt, beteg, gyereket... Három lányom van.

A kép háttere a Rákóczi út. Még a tükrös presszó az Astoriában. A pincér hozza a kávé.

– Olvastam a verseidet. A *Grafitot*, amit adtál.

– Novellákat is írok. De nem jelennek meg. Csak most, hatvanegyben

ez a verskötet. Weöreshez vittem fel az első verseimet. Felhívtam, hogy mehetnek-e? – Mondja be egyiket a telefonba! – Mondtam. – Jól van, jöhet... – Nézd kissé keserű mosollyal. – Nem vagyok itthon ebben a világban. Csak a betegeimmel. Aczél azt mondja, ha lát: – Ja, maga az a pszichológus író...

Pozsonyi út. Ülünk a presszóban, kávézunk. A fények szerint téli délután.

– Hát megjelent a második.

– *Kenyértörés*. Jó cím.

– Támadják. Ha jónak tartod a verseket, nem írnál róluk? Mondjuk a Kortársban.

– Örömmel.

– N. azt írja a címről, hogy összeveszést jelent. Szakítást. Nem érti, hogy a jézusi kenyértörésről van szó. Amikor megtörte a kenyeret az utolsó vacsorán, és szétosztotta. Nem értenek...

Aztán ez már a Madách Kamarában. Délelőtti próba. Lengyel György rendezzi a darabomat, az *Ördöghegyet*.

Tibor ott ül a sötétben, nézi a színpadon a színészeket. Mensáros, Dégit, Almási Évát. És Pécsi Sanyit. Pécsi szertelen játékát. A pánikos embert.

– Ez én vagyok – mondja a próba után a közeli sörözőben Pécsinek. – Akit te játszol. *Colonel*. Rólam mintáztad.

– Én meg azt hittem, rólam. Én vagyok olyan, mint ez a figura. Nyughatatlan, aztán meg pánikos. Te nem írsz darabot, csak verset?

– Van egy kis egyfelvonásosom. *Estére meghalsz*. A Vigiliában jelent meg. A férfi a nővel Esztergomba utazik a vonaton. Ülnek a kupében, ennyi az egész. És ott utazik velük az életük. Mennek... csak mennek egy városba, ahol talán lehetne élni. Pártos olvasta.

– Pártos? Abban bízatsz! Géza nagy művész...

– Azt mondta, írjak hozzá még két felvonást, és megrendezi...

Ez meg a Pesti Színház, az *Öreg* premierje. Páger, Bilicsi... Ahogy Bil bácsi Winkler szerepében azt mondja Págernek, a szomszédnak: – *Van eladó fanyagom*. Nem faanyagom, hanem fanyagom. Ezt évek múltával is emlegettük. Nagy sétákat tettünk akkoriban a budai ösvényeken egészen a Disznóőfőig. Micsoda nagy beszélgetések költészetről, színházról! Az *Estére meghalsz* meghozta a kedvét a színházhoz, és egymás után születtek a darabok a Pestiben, a vidéki színházakban. Veszprém! Ahol dramaturg is volt, és ahol végre játszhatott! Az Ezredest alakította a *Fekvőtámasz* című darabjában.

Nagyszerű színész volt. Nem a szó eredeti jelentésében, de kitűnő *mímes*. Társaságban, televíziós műsorban, a válogatott *focicsapat* pszichológusaként. De leginkább a vendéglői asztalnál. Ahogy előadta a barátok történeteit. Vitriolosan, de szeretettel. Mindig szeretettel, de azzal is végtelességgig fokozva. Sarkítva. És a növekvő hatást érezve mindig rádobott még egy-két lapáttal, megtáltosodva.

Micsoda fák ezek itt a képen? Nyírfácskák, nyírfaerdők, elmosódva, ahogy suhan a moszkvai zöld vonat az orosz mezőkön. Hagymakupolás kis templomok a faházak között, fejkendős,

pufajkás nénék néznek a sínek mellől, benn, a vagonban füst és vodkabúz, a szőke, kurta szoknyás kalauznő két kopejkáért forró teát enged a szamovárból, és mi vagyunk azok, akik ott ülünk a bárisnya kuckójában, kezünk ügyében egy orosz–magyar társalgási könyvecske, annak a segítségével diskurálunk. Tibor máris szerelmes a pisze orrú lánykába, franciát is kever a szövegbe, a kalauznő pityereg, mert az egyik fürkéből eltűnt a lepedő, talán az a kazah kapitány lopta el, aki az előző állomáson leszállt a vonatról, vigasztaljuk, már nevet a könnyein át, mert találgatja, kik lehetünk, *szpisztyel*, mondja Tibor, rám mutat, *veliki szpisztyel*, én meg mondom rá mutatva, hogy *ocsiny veleki poet!* – a lány csodálkozik, mert azt hiszi, én vagyok költő és Tibor a prózaíró... Vágtat a vonat, csattognak a kerekek, és a költő fejében rímekké kattognak, talán már akkor írta meg fejben a verset: *fekete földnyírfa, nyírfa, táj,---tea- barna, hosszú tél, sár, rét, fekete föld, / mély az út, öreg kerék, / cár, a cár, a cárevics, / szakonyi, gyurkovics...* És ez itt a Néva, nézem a filmdarabkán, a városban a régi hidak, Tibor áll a Péter-Pál erőddelel szemben, vakít az aranyozás a tetőkön és tornyokon, és azt mondja: *Szeretem! Szeretem ezt a várost!* A GUM-ban borostyánt vetünk az asszonyoknak, Tibor örökösen vásárolt, az utolsó rubelocskáján is valami apró ajándékot az otthoniaknak, kapjon mindenki, akit szeret...

Nem, nem könnyű válogatni ebben a filmkupacban, összetekerednek, kígyóznak a celluloidszalagok, amit kiragadok, a fény felé tartom, Nagymaros tűnik elő, a parti Alkotóház, a vaságyon hever Tibor, unja a szobafogságot, de írni kell, pénzt kapunk, hogy írjunk musicalt.

– Most melyik jelenetet írod?
 – Hát melyiket? Elosztottuk, vagy nem?

– Már nem emlékszem... – Tibor ásít, nézi a mennyezetet. – Írni, mindig írni, ezt nem lehet kibírni...

– Ez az egyik betét.

– Micsoda?

– Azt hittem, mondd a betétverset. Hogy a két pasas összezárva már unja a banánt. De melyik nótája ez? Bur vagy Vil éneklí?

– Ja? Talán Bur. Te melyik vagy?

– Én Vil. Te meg Bur. A két balkezes szerző egybeolvasva: Bourville.

Ezt találtuk ki, a szerzőpáros musicalt ír megrendelésre. Mert akkor éppen úgy adódott, hogy meg akarták teremteni a magyar musicalt. A miniszter a párosoknak – egy prózaíró, egy költő – adott némi előleget, hogy dolgozzanak. Ha már szerzőpáros, a darabban is így legyen. Bezárja őket a rendező egy kis lakásba, hogy ott írjanak, amíg ő elmegy zsúrizni Monte-Carlóba. Csak a cím van meg, a gomb, ahhoz kellene varrni a kabátot. *De ki lesz a gyilkos?* Jó kis krimicím, felkelteti a publikum érdeklődését. Csak-hogy mi legyen a történet? Hát, amit a szomszédból áthallanak. Ahol Potentó úr és zűrös családja lakik. Mivel más ötletük nincs, őket hallgatják ki a falon át, de az írópárost meg, ahogy hangozan keverik a sztorit, Potentóék. Ebből van a baj. A családfő bosszút esküszik és pokoli lövöldözést csap...

Hát... egyikünk sem jegyzi a munkái között. De bemutatták Kecskeméten, ment néhányszor jó színészekkel, harsogó zenével... Látom a filmen, ott ülünk a páholyban és fogjuk a fejünket... Nemcsak azért, mert a zene szétrepesztí a dobhártyánkat!

Az esti beszélgetések a Karinthy úti kis konyhában. – Melegíték halász-

lékonzervet... van hozzá belsőség. Ikrák... Együnk...

Szeret éjszaka főzni. Sokáig fenn van, nem tud aludni, verseket olvas magnetofonszalagra, nemcsak a saját verseit, de Kosztolányit, József Attilát... Laza fröccsöket iszik hajnalig, könnyű vörös sok szódával.

Arcképek. Csak arcok. Ha fényképezik, grimaszokat vág, vagy csak néz a magasba kissé hunyorogva. Sapkák, kalapok... Néha mint egy clown. Élvezi. Török fez, gombos bot, mint egy varázspálca. *Fenomén*.

– Vagy csak mágus. Írja, hogy mágus...

Szereti, ha a keze is látszik a képen. Kifejező, szép kéz. Nagyon fontos, hogy a férfinak szép keze legyen. Ahogy a nőnek szép, karcsú lábfeje.

Egy időben amolyan papi-forma ingeket varratott magának. Kis gombokkal, állógallérral.

– Tudod, a tartás... Ahogy egy pap, katona... a ruha megadja. Kötelez.

Puck.

Halászfalu a Hel-félsziget közelében. Az öböl vizében lehet fürödni, de azért nem lenne jó hajótörést szenvedni az Északi-tengerben. Színes halászhajók vesztegelnek a kikötőben, hajnalban kifutnak, az asszonyok imádkoznak a templomban a férfiakért meg a szerencsés fogásért.

Tibor beássa magát a plázs homokjába. A piacon naiv üvegfestményt vesz ajándékba. Sárga homok, fekete bárka, kék ég és piros nap. Gyermegeg mázolmány, de szereti.

– Ilyeneket kaptam a betegeimtől annak idején. A munkaterápián. Bol-dogan adták...

Itt meg Szárszó, a bérelt ház, gyerekkel, asszonyokkal.

- Tibor hol van? Nem fejelünk?
- Sétál a parton.
- Ja, verset ír...

Autóban ül?

Igen, ez egy Skoda.

- Hiszen nem is tudsz vezetni!

- Dehogynem. Levizsgáztam. És vettem egy kocsit.

- Nem is mondtad...

Szerette mindig is a titkot.

- Jön most könyved?

- Á, nem...

Aztán egy hét múlva ott van egy újabb verskötet. Vagy novella. Egy regény.

- Irsz darabot?

- Nem, semmi... néha egy vers...

Aztán jön a hír az olvasópróbáról.

A Vígben. Kecskeméten. Veszprém-ben...

Az ajándékokat sem nézi meg. Majd otthon. Magában. Lassan. Élvezkedve.

A nők rajonganak érte. Szellemi áhítat fogja körül. *Jezovics*. Felemeli a kezét és megbűvöli őket.

Én a nők miatt nem jutottam el Istenhez... Ez a *Szerzetes* című versének első sora.

De éppen a nők miatt jutott el mégis.

Velük élte meg a lélek táplálékát, a szerelmet.

Még ha: *...csak mentem valaki után, a kapuban álltam reggelig, hogy élete / fölismerhetetlen / titkában arcra bukjam a kövezeten.* Akkor is.

Esték Eigeléknél a műteremben. Felolvasások, viták avantgárdról, velencei biennáléről, Márquezről. Színházról. Összecsapások, megbékélések. De mindig újra és újra együtt mindenben.

Igen, Rómában.

- Vennék egy szép olasz cipőt. Gyere, te mindig jól érted, mi a jó.

A kereskedő szedi le a dobozokat a polcokról. Nem, ezt nem. Talán ez? Megpróbálok... Mit szólsz hozzá? Mégis inkább az előbbi...

A kereskedő, kis köpcös olasz, fáradhatatlan. Három vevőt szolgál ki egyszerre.

Tibor ül a széken, hozatja a cipőket.

- Szorít. Itt, rüsztbem...

Végül egy szép barna. - Akkor ezt.

A kereskedő felsóhajt, mondja az árat. Sok. Annyi líránk nincs.

- Alkudj! - mondja Tibor.

Mutogatunk, hadarunk, mondjuk, hogy csak ezerötszáz.

- Nem, az kevés...

- Ezerhét.

- Kevés.

- Kétezer. - Megéri, mondom Tibornak. Megvesszük. Megyünk ki a boltból, visszaszólunk.

- Mille gracia!

- Duemila gracia! - feleli nevetve a boltos.

Róma kék ege.

A filmkockák karcosak. Régiek már.

Tekerednek, kuszálódnak.

Nagy halom celluloidszalag.

A képeken minden mozdulatlan...

Barátság egy fél életen át.

Ezekon a filmkockákon még harmincévesek sem vagyunk. Tibor ül a könyvespolc előtt, feltartott kezében a *Grafit*, az első könyve. Most ismerkedtünk meg szobrász barátunk műtermében.

És ezeken a filmkockákon... atyáisten! Ez is ő! Fekszik a kórházi ágyon, ott állok mellette és várom, hogy felpillantson. Sokára néz fel.

– Te vagy itt?...

Újra lehunja a szemét, fáradt, agyongyötört. Kinyújtja a kezét a takaró alól. Látszanak a csontok, az erek – sovány kéz, de még mindig rajzosan szép.

Megszorítom.

Nem tudok beszélni, csak a tekintetünk rebben.

Feszengek, mert resteltem, hogy mindjárt elköszönök és kimegyek innen. Ő meg itt...

Óvatosan hátrálok, a tekintete rám villan. Tudja, hogy szököm.

Szalay Károly

A Gyurkovics

Nem a költőt, nem a drámaírókat kedveltem benne elsősorban, hanem a regényhőst, a regényfigurát, a regényalakot. A mindenkor és mindenütt Gyurkovicsot. Ha hirtelenében arra gondol valaki, hogy Krúdy valamely regényéből föltámadt ködlovag, Rezeda Kázmér vagy Szindbád, Stendhal *Pármái kolostorának* Fabriziója, csupa szenvedély, romantikus szellem, mint Julien Sorel, Balzac roppant regényfolyamából, vagy Rastignac, akkor téved. Nem is a kicsattanó életerejű Levin az *Anna Kareninából*, netán Vronszkij; nem a szerfölött kalandos életű, örömeiket és veszélyeket habzsoló Pierre Bezuhov a *Háború és Békéből*. Nem, nem, és nem. A Gyurkovics-regényalak senki más regényfigurához nem hasonlítható, mert ő írta meg saját magát, öntörvényűen, mindenkitől függetlenül. Talán ő személyisége élete legnagyobb alkotása.

Fél évszázada tűnt föl a magyar irodalomban; személyesen nem, csak halomásból ismertem az első évtizedben, de már ifjú titánként legendáztak róla mint irodalmi fenoménről. Irodalmi fenomének. Kolozsvári Grandpierre Emil, Lázár Ervin, Galsai Pongrác, Hernádi Gyula, Bertha Bulcsu és az akkor már a halálba masírozó súlyos szívbeteg Bóka, mutatójának jellegzetes mozdulatával, mintegy figyelmeztetve: nem akárki készülődik betörni a magyar költészetbe! És ha ez a távoli múltból ideszakadó emlékszilánk Bókát dicséri s nem Tiborról szól, azt is vállalom. S ha már őszinteségi rohamomban, együtt említem a két feledhetetlen alakot, azt is bevallom, hogy egyszer eljátszottam azzal a gondolattal; mi lett volna, ha fehér asztalnál összeültem volna ezt a két sokoldalú tehetséget, sziporka- és ötletmestert? Micsoda szellemi tobzódás, gyönyörűség lett volna hallgatni őket! De hát ez a gondolat sajnos a fantasztikum, a soha meg nem valósíthatóság világába sorvad.

Kiemelkedő emberi tulajdonsága volt, hogy mindig ő döntötte el, ki tartozék a baráti körébe, ki hódoljon be emberi-alkotói nagyságának, kire hasson aurája; s ő választotta meg ellenségeit, gyűlölőit, azokat, akik lebecsülték, szembefordultak vele. Egyetlen gesztussal, egyetlen mondattal tudott magának híveket vagy ellenségeket szerezni. És ami a legfontosabb: sebészorvosi pontos szúrásokkal, eleven húsba metszésekkel. Jaj volt annak, akit ellenségének fogadott. De aki már egyszer barátja volt, azt akkor sem ejtette, ha az illető

hátba szúrta, megbántotta. Azt tudom, több posztmodernkedő, liberális íróra és politikusra is neheztelt, akiket barátjának tartott korábban; hajdanvolt közös eszméik, nevezetesen a kommunista diktatúra elítélésében, vagy a nemzeti érdekek mellett törtek lándzsát még az arra nehéz időkben, s a rendszerváltozással egyszer csak megváltoztatták nézeteiket. Ezekre a köpenyegforgató, közös eszméiket sárban hagyó volt barátokra találta ki ezt a pontos megjelölést, hogy hiszteroliberalis. Ezzel az egyetlen, de gyilkos erejű szóval hadrendbe állította maga ellen volt barátait és váratlan ellenségeit. És ami a legszomorúbb: betoí jobboldaliak, népnemzetieskedők minimum visszahúzódtak emiatt Gyurkovics mellől. Az Élet és Irodalomban ellene végrehajtott támadásra a nemzeti sajtó egyik éllovasa megköszönte addigi közreműködését, azzal, hogy nem tart igényt további írásaira. Örület ez, barátaim, ha belegondoltok. És történt mindez akkortájt, amikor az első betegségtünetek elérték, és a szokottnál is érzékenyebbé vált nem az ellenséges, hanem a baráti oldalról őt ért undorító támadásokra. Mert azt mondta nekem: tudod, ha túlhan onnét gyaláznak, nem bánt, sőt erőt ad, örömmel tölt el, mert tudom, jól végzem a dolgom. De ha a hinterlandból sújtanak rám akár gyöngéd vesszőcskével is, az fáj. Az is fáj neki, hogy a barátai sem mindig és nem úgy cselekedtek, ahogyan ő szerette volna. De éppen az volt a megrendítő, hogy baráti érzelmeim ez jottányit sem módosított.

Azt is pontosan tudom, hogy a Lyukasóra szerkesztése közben nem értett velem mindenben egyet, ő sokkal nyitottabb volt, mint én, megengedőbb a minőség iránt, de most utólag azt kell hogy mondjam, talán neki volt igaza és nem nekem. Amit viszont szeretett, azt kihangsúlyozta és fennhangon hirdette: nevezetesen azt, hogy sikerült a Lyukasóra körül fiatalokat összetoboroznom. Szerette a kezdő, fiatal írókat és költőket, akik nagy része azután szétszéledt más lapokhoz, folyóiratokhoz. Ennek ő örült, mert a folyóirat működtetésében az egész irodalom érdekeit tartotta szem előtt.

Engem is egyetlen mondatával tett rendíthetetlen hívévé, lekenyerezett pajtásává. A nyolcvanas évek vége felé, még az antiidőkben, összefutottunk egyszer az Írószövetségben, s akkor azt mondta: „Szerelmes éveidből Udvari Gabit irigylem tőled! A magyar irodalom egyik legcsodálatosabb nőalakja! És érezni rajta, hogy élő személyről mintáztad! Amit megjegyzéséből megértettem: Gyurkovics olvasónak is, kritikusnak is rendkívüli volt, mert rátapintott a lényegre. Mert egyetértettünk abban, hogy a műalkotásokban nem a történelmi háttér, nem a társadalomrajz, még csak nem is az igazság a legfontosabb, hanem az ember, akit az író ábrázol, megjelenít. Ez volt a fontos *Ne szeress, ne szeress* című regényében, a *Pótmajomban* vagy az *Isten nem szerencsejátékosban* is. Az alakok, a figurák, vagyis az emberek. A lélek, hiszen az emberi lélek tudora volt ő, hihetetlenül érzékenyen ismerte föl az irodalomban azt, ami valóban fontos. Mit mondjak? A sors ajándékának tartom, hogy fürödhettem szelleme sokszínűségében, érdeklődése kimeríthetetlenségében, még ha ez a lehetőség számomra csak élete utolsó éveire korlátozódott.

Képzőművészeti érdeklődésünk is közel hozott bennünket egymáshoz. Mint mindenben, ebben is hihetetlenül öntörvényű volt, füttyült konvenciókra, előítéletekre, akadémikus beidegzettségekre. Ha nem hatna közhelynek, azt mondanám, szellemi életünk fenegyereke volt, azért nem irodalmunké, mert

sokkal szélesebb szellemi világot fogott át. Évtizedekkel ezelőtt egy Bernáth-tanítvány kiállítására voltam hivatalos, általános iskolai rajztanárnő kiállítására, akiről sokáig nem vett tudomást az érlemeszesedéses agyú, párközpontból irányított művészettörténet-írás és kritika. Legnagyobb meglepetésemre Gyurkovics Tibor mondta a megnyitót. Igen nagy beleérzéssel, a festői megoldások finomságain túl a képek mélyléktani, gondolati tartalmát bontotta ki, s ezáltal a művésznő lelkivilágára derített fényt.

Gyurkovics Tibor irtózott a közhelyektől, a nyilvánvalóságoktól. Eredeti, csak rá jellemző megoldásokra törekedett. E kiállítás képeiről is ordított az a tény, hogy Mersits Piroska Bernáth-növendék volt, s képi világára hatott Farkas István, valamint az expresszionisták szenvedélyes világa. De mivel ez „ordított”, Tibor elemzéseiben nem is említette. Nagy önfegyelemmel a nézőre hagyományozta a „közhely” fölfedezését. Azzal a meggondolással, ha tudja, fölösleges mondani. Ha pedig nem tudja, még fölöslegesebb.

Gyurkovics Tibor gyűjtő is volt. Kortárs festőket, grafikusokat, szobrászokat gyűjtött. Ezért hökkentett meg, hogy Mosonmagyaróvárott nagybátyja nem mindennapi gyűjteményét láttam viszont a múzeum falain. Elképesztő értékeket. Amikor mondtam neki, mit láttam, azt kérdeztem tőle: – Nem ütött meg a guta, amikor megtudta, hogy nagybátyád nem rád hagyta kollekcióját, hanem a múzeumnak ajándékozta? – Nem válaszolt, s az arcáról sem olvashattam le érzelmeit. Igazi gyurkovicsiáda, hogy az ő gyűjteménye is odakerült nagybátyjáié mellé, s a kettő együtt valóságos magyar művészettörténetet sorjáztat a múzeumlátogató elé.

Talán még egy epizódot hadd említsek, amiről lehet, hogy csak én tudok. Tiborral meglehetősen egy húron pendültünk, ami nemzeti érzéseinket, politikai nézeteinket, hitről, vallásról, művészetről vallott meggyőződésünket illeti. Amikor köztudottá vált, hogy Eörsi Pista súlyos beteg, elmeséltem neki, hogy az 1950-es évek legelején igen jó kollegiális viszonyban, majdhogynem barátságban voltunk Benedek Marcell műfordítás-szemináriumában. A voltaképpeni kulturált kapcsolatunk azután sem szűnt meg, annak ellenére sem, hogy az ő útjai messze vezettek egyetemista korunkétól. Egyik nap azután, amikor közös ismerőseinktől megtudtam, hogy Eörsi Pista sokat szenved és haldoklik, mondtam Tibornak. Pár nap múlva kettesben ültünk a Lyukasóra szerkesztőségében, és akkor azt mondta: – Fölhívtam Eörsi Pistát. Ellentétben veletek, mi durván összevesztünk. Én pedig nem tudtam elviselni, hogy úgy távozzon a másvilágra, hogy a tüskét, amit én hagyhattam benne netán, ne húzzam ki belőle. A hangjából úgy éreztem, örült a hívásomnak.

Ekkor értettem meg, hogy Gyurkovics Tibor minden harciaskodása, hep-ciáskodása, kötekedése, szurka-pizskája ellenére érző, jó ember volt, szeretetre vágyott, s ha vétett is a felebaráti szeretet ellen, azt mindenképpen igyekezett kiköszörölni.

Telefon-üzenettrögzítője ezt az alapérzést fejezte ki: „Üzenj, faxolj, szeress.”

Szávoszt Katalin

Iránytűkké váltak bennem

Gyurkovics Tibort 1968-ban ismertem meg. Ő sikeres fiatal író, én friss iparművészeti főiskolai diplomás.

Férjem, Apostol Pál fotóriporterként dolgozott, és éppen interjút készített Tiborral és Szakonyi Károllyal a Jelenkornak.

Az ismeretségből barátság lett. Ez a remek írókból álló baráti társaság lett a mi társaságunk is.

A Szt. István krt. 1.-beli luxusalbérletünkben sokszor találkoztunk: Tiborral, Szakonyival, Berta Bulcsúval, és megismertem a körből Csurkát és Kiss Dénest is. Elkezdtek követni őket előadásaikra, színházi bemutatókra.

A legnagyobb kötődés Tibor lett. Ebben talán az ő képzőművészeti érdeklődése is benne volt. Felszabadultan nevetni, szinte bármit elmondani neki – ezt váltotta ki belőlem. Ő a barátkozás specialistája volt. Szeretek arra gondolni, hogy Tibor az én Barátom volt, de valószínűleg sokan gondolják ezt.

Szellemi fejlődésem meghatározó embere lett Schrammel Imre és Jánossy György mellett.

A barátság töretlenül évtizedekig tartott. Megnéztem színészként Veszprémben, hallgattam író-olvasó találkozókra, jártunk a Mészáros utcai lakásba beszélgetésekre – arra vitt az utam naponta a műterembe menve.

Közben sorra nyitotta kiállításaimat és gyönyörű kritikákat írt munkáimról: költői, szinte versszintű szövegeket.

Vannak mondatai, amik iránytűkké váltak bennem: az ember lehetőségeiről és a beépített váltókról, amik végül befolyásolják döntéseinket.

Vidám volt és zsörtölődő, fergeteges és nyugós, feledhetetlen, lenyűgöző művész és zseniális Ember: Gyurkovics Tibor.

Szemadám György

A szerelemről¹

– A „beszélgetőpárbaj” – mint a miénk – olyanná fajul, hogy a két játékos nyilván egészen magasröptű módon akarja megfogalmazni koncepcióját, az életét, a tapasztalatait, ezért filozófiai síkokra is tévedünk. Előre kell bocsátanom ezzel kapcsolatban, hogy magam sok filozófiai terepen tájékozódtam, mert érdekel, mint mindenkit, mi végre vagyok a világon. És hogy ki is az a Kant, Nietzsche, Schopenhauer vagy Kídrkegaard. Arra az egyszerű, kamaszkoromban megfogalmazott igazságra jöttem rá, talán elsősorban az orosz regények révén – amelyek számomra nagyobb tájékozódási terepet adtak, mint a filozófusok –, hogy én ezt az iszonyú nagy világegyetemet megérteni nem fogom, nem tudom. Nem teljesen a gnoszticista álláspontra helyezkedtem, de az atomfizikától kezdve minden, a csillagászat, a biológia, a kémia, a szemantika, elvezetett oda, hogy eljutok egy olyan világegyetemre, ahol az ajtók széttolódnak, megyek beljebb, beljebb és valami gyönyörű, ködös tájon tapogatódzom, amíg bele nem ütközöm egy kurva nagy csillagba, addig megyek. Ezzel azt akarom érzékeltetni, hogy azt hiszem, az ember egy ürbe kidobott kódarab vagy agyagdarab. Ma azt mondanám, csak nem akarom megsérteni magunkat, hogy egy szardarab, amely röpül-röpül és „ki tudja, hol áll meg”. Tehát a saját svungja, a saját röpülése tulajdonképpen az életének az értelme, lényege. Se több, se kevesebb! Ugyanakkor ezzel a röpüléssel, amit már korábban madárrá stilizáltunk, fölfogja magát a létet. Ezt a fölfoghatatlan létet valamilyen módon mégiscsak lehet érzékelni, sőt kell is, mert előbb-utóbb el kell hagyni. Ennek az érzékelésnek, a világűr fölfogásának a maximuma lehet a szerelem, a szerelmi érzet. Abban kulminál, és arra vagyok kárhóztatva – most már csak magamról beszélek –, hogy mint talán költői lény vagy ilyen adottságú ember, az átéléssel helyettesítsem a megértést. És ez annyit jelent, hogy nem egy részletes fölfogástörténet van mögöttem, hanem egy totalitás. Ez a totalitás, ez a teljesség imitálja az egész életet, a világegyetemet, ha kell, Istent. Azért vallom olyan nagyon fontosnak, hogy ember és ember kapcsolatát általánosan, de főleg a szerelmi kapcsolatot, egy kicsit érintgessük, mert abban, úgy érzem, az ember fölfogja – akár öntudatlanul is –, hogy az aktusban, az orgazmusban, a szerelemben, a várakozásban nemcsak Godot-ra várunk, hanem a társra, a nőre.

– *Életem egyik legmeghatóbb élményét Farid Uddin Attar perzsa költőnek A madarak tanácskozása című műve jelentette, amelyben arról van szó, hogy megérkezik a búbosbanka és közli a többiekkel, hogy nekik uruk van: a Szimurg. Aminek bizonyítéka, hogy egy tollát megtalálták, menjenek megkeresni a Szimurgot. A madarak persze huzakodnak, nem akarnak menni, ilyen-olyan érvekkel mentik ki magukat, a költő gyönyörűséges színnel írja le az emberi léleknek sokféle visszatartó tényezőjét, amely nem hajlandó el-*

¹ Részlet Gyurkovics Tibor–Szemadám György *Az alkotás vegetatív bája* című beszélgetőkönyvéből (Napkút Kiadó, Budapest, 2007)

indulni az úton. Az egyik azt mondja – ez a páva –: önmagamban is elég szép vagyok. A másik – a fogoly –, hogy itt kell maradnom, mert kincseket őrzök ezen a helyen. A harmadik gyáva. És folytathatnám. Ám a madarak mégis elindulnak, és hihetetlen megtörettetések, megpróbáltatások révén végül is eljutnak a Szimurg palotájába, ahol nagyon nehezen nyernek bebocsáttatást, majd végül, amikor már megfogyatkoztak, lerongyolódtak, elfáradtak, elveszítették a személyiségüket, egyszerre csak bekerülnek egy hatalmas terembe és látják egy tükörben, hogy a Szimurg nem más, mint ők maguk. Együtt. Ez azt jelenti számomra, hogy az emberi lelkek sokasága valahol valamiben találkozik, és Egy. Platón írja, hogy amikor Isten kettéhasítja az Egy gömbjét, abból lesz a nő és a férfi, de az egymás iránti vágyódás megmarad. Úgy gondolom, ebben a gyönyörűséges Szimurg-történetben kifejeződik, hogy mi egy „nagy Egynek” a részei vagyunk. Az embert ez egy kicsit földre sújtja, és egyfajta alázattal látja el az életszemléletét nézve, de ebben az első számú fontos mozgató erő, hogy működik az a bizonyos férfi–nő dichotómia. Egyfelől egy megosztottság keletkezik, másfelől pedig egy egymás iránti olthatatlan vágy, az Egység keresése. Ezért gondolom azt, hogy szakrális aktus a legegyszerűbb szeretkezés is.

– Értettem. Gyönyörű, gyönyörű, gyönyörű! És a nyolcvan százalékát el is fogadom. Egyébként mindig idegenkedtem a meséktől. Szégyellem bevallani, mert minden író mesén nő fel, a meséből merít, onnan szippant. Minden valásnak is valamilyen meseszerűség az alapja. És nem jutottam el idáig. Mert ebben is egy icipicivel több racionalitás van, mint ami nekem tetszik. Tudniillik ez mintegy megmagyarázza a férfi–nőt, megmagyarázza a külön erőket. Ha már ennyire eljutunk a kráter széléig, akkor csak az empedoklészi idő marad belevetni magunkat a kráterba. Én, hogy úgy mondjam, keresem, úzom, várom, vágyom a szerelmet, ami esetleg nem is személyre vonatkozik, bár én ebben nagyon hiszek. A személyes szerelemben. Tudniillik ez visz el a kráter széléig, ahonnan már csak fejesezni kell, hogy a másikkal való titokzatos, örületes, vulkáni állapotban és táncban valami földerengjen. De nem úgy, hogy én társulok, mert az egy következmény. Hogy egy társ engem majd segít „megcsinálni”, vagy én segítem őt. Maga a totalitás érdekel.

– Az ember igazából az isteni szeretet felé szeretne menni, és a másik nem ezt valahogy borzasztó módon megkönnyíti, vagy pedig hihetetlen módon megnehezíti. Ez tartja mozgásban az egész világot. A mi emberi szintünkön most mi csak nő és férfi kapcsolatra redukáltuk, de ebben is meg lehet mutatni – a legalantasabb, a legszégeyelltebb kapcsolatban is –, hogy valami furcsa elmozdulás történik. A székely, a tékozló fiú szégyene is megjelenik. Magamról beszélek csak.

Szkok Iván

Az utolsó megnyitóbeszéd*

Tisztelettel köszöntöm a galéria házigazdáit, a művészeket, Gyöngyvért és Ivánt, a barátaimat – és külön, valami furcsa költői meghatódottsággal, ha olvasóimra gondolok –, szívből jövően, szívem melegével, szeretettel és barátsággal köszöntöm a megnyitóünnepség vendégeit – valójában a kiállítás, a kiállított képek tanúit!

Pontosabban: a művész, a műalkotás és a néző szentháromságának imádságos résztvevőit, az alkotó alkotásának értelmet adó befogadót!

Bizony, kedves barátaim, a képek nem a lámpáktól – de nem ám –, hanem az érdeklődő tekintetek szeme sugarától felragyognak és életre kelnek, boldog és fájdalmas életre...

Úgy kell ezt elképzelni, valóságosan és képletesen, hogy az első látogató felgyűjtja és az utolsó elmenő lekapcsolja a villanyt, minden értelemben...

Most, hogy ilyen sokan vagyunk, a színek és arcok élővé válnak, étellel telítődnek. A szemünk láttára kezdetét veszi egy titokzatos metamorfózis, bibliai jelenet, Lázár feltámasztása.

Mint a szellem a palackból, a festék is kiszabadul a tubusból, és megkezd a színek karneválját a palettán, aztán a vásznon.

Fábián Gyöngyvér a briliáns virtuozitás művésze. A rák csillagképben születhetett, gondolom, mert az asztrológia szerint ez a legnőiesebb jegy. Én bevallom, ebben az ősi babonában

csak azóta hiszek, amióta őt megismertem. Az imént pedig azért jöhetett nyelvemre a karnevál szó, mert nincsenek véletlenek – éppen mostanában érkezett haza Rio de Janeiróból vagy Velencéből, a költöző madarak légifolyosóján leszállva és megpihenve a csend szigetein.

Festészete annyira káprázatos és szárnyaló, mint a talajtornászoké vagy a jégtáncosoké – hogy az az érzésünk, hogy a gravitációval és egyáltalán a fizika törvényeivel valami nem stimmel.

Művészetét mégis a késdobáló produkciójához hasonlítanám, hiszen éles pengéi úgy vágódnak a palánkba, olyan pontosan rajzolja körül a modelljeit, hogy a közönség felhördül.

Ilyen karakterérzékkel születni kell, és rengetget gyakorolni... és a taps végére már készen is van a mű! A mutatvány közben agysebészként meglékeli a koponyánkat, és belenéz az agyunkba, a lelkünkbe.

Ha körülnézünk itt az arcképek gyűrűjében, az egyes portrékat kedvünkre, tetszés szerint, olykor akár kétalakos kompozíciókká képzelhetjük, mert a keret natúrfehér vékonyfája inkább összekapcsol, mintsem szétválasztana, úgy mint az alkony a nappalt az éjszakától. Máskor – véleményem szerint – csak a naptárkészítő önkénye írhatja egy oldalra a világosságot a vak sötéttel.

Gyöngyvérnél – ahogy a kép címe is mondja: *Barna szépség* – kreol,

* Ahogy a Szkok Iván visszaemlékezett Gyurkovics Tibor 2006-ban Hatvanban, a Moldvay Győző Galériában, Fábián Gyöngyvér és Szkok Iván festőművészek kiállításának megnyitóbeszédére, akik az „Arcok és Sorok” képzőművészeti biennálék aranydiplomás díjazottjai voltak.

napsütötte arcából igézően őrjítenek a zöld szemek smaragdjai, minden egészséges férfit megbabonázva, és a kecses ujjak saját tenyeréből jósolják a jövőt, sorsa magányos titkait.

Mellette egy szóke hölgy távolba néző, üres tekintettel méléz. Pszichésen vékony, törekeny testét a szorongás és a gyász színeibe öltözteti a festő. A képet az éjszaka sötétjei uralják, súlyos párizsi és ultramarinkékek, lilák, van Dyck barnák, elefántcsont és lámpakorom-feketék, bitumenbe ágyazva, süppedően.

De a templomi orgonák legmélyebb regiszterei felett, a fej sápadt, világos, északi karaktere Ibsen drámáiból ismerős. A vízesés módjára aláhulló, kincset érő aranyló hajának 14 karátos függőnye a homloknál megnyílik, mint a mesék fátyola, és szerelmünk tűnődve számolja még hátralevő fiatal éveit.

Amott, a kékek és szürkék variációiból, élénk önti a meglett férfikor ezüstkészletét.

Szok Iván a szubjektív portrék komolyzenéjének a szerelmese.

Arcképcsarnoka igazából tárgyszerű, reális tudósítás az emberi kapcsolatokról.

Iván karhajlításnyira, könyöktávolságra vett modellek szeme tükrében keresi saját arcát, és így lesz a közeli szubjektív portrék tablójából az örömök és bánatok példatára, a születési dátumok, a személyi azonosítók érzelmes, kívánságos, inkább megjátszhatatlan szerencseszámai, ijesztő kódrendszerek.

A profilok és homlokredők, az életronalak kuszaságát tudomásul kell vennünk, sorsszerűen, mint az életet, jövőnk titkaival, arcunk ráncaival, melyek megfejthetetlenek, kibogozhatatlanok, mint a parton felejtett horgászdamil.

Az ő stílusa a filmművészet kialakulásától eredeztethető, hiszen a lélegzetvételnyi távolságra vett arcok a távoli festővászonra kivetítődnek nagyban, szeme reflektorában – mint a moziban.

Kedves barátaim, legyetek templomba járó istenhívók vagy ateisták, higgyetek el nekem, az alkotásban van valami szakralitás, a művész versenyre kel a teremtésben az Istennel – igaz, az öröklét reménye nélkül, s arra vállalkozik, hogy az élettelenből élő teremtse. A néma, holt anyag megszólaljon.

Barátaim, az alkotás csodáját leginkább az úrvacsora, a mise példáján érthetjük meg. A tanítás szerint, a mi Urunk a kenyeret és a bort kezébe vette és felmutatta mint az ő testét – hogy nemcsak képletesen, de a hit ereje által valóságosan evangéliummá, az örök élet ígéretévé váljon a szeretet jegyében.

Kedveseim, higgyetek nekem: a művészet nem varázslatos, mert a varázslat leutánozható, tanítható és megtanulható trükkök sorozata. A művészet nem!

A művészetben éppen teremtő jellege méltó a csodálatunkra, hogy az anyag egyszer csak gondolatá, új minőségé nemesül.

A festék képpé válik, olvasható világnyelvű képírássá, a kor tükrévé, a papír és tinta verssé, a kő szoborrá átlényegül – és megkezd, újra kezdi örökös harcát az IDŐvel.

De az IDŐvel nagyon nehéz harcolni, nem lehet megütni. Állandóan elhajol az ütések elől. Még békét kötni sem lehet vele.

Tisztelt hallgatóság, vendégeink, a két kiállítás két kiállítója a modelljeikről korunk csoportképeit, osztálytablókat festettek. Biztosan nagyon élethűek és karakteresek.

Az arcok úgy néznek ki a keretekből, mint az utasok a vonat ablakain, – a vonat ablaksorától keretezve.

Emlékeinkben.

Aztán elindul a vonat; elsuhan a táj, elfordulnak a dombok, hátrafelé elrepülnek a házak és a fák – és egyszer csak megérkezünk.

Boldogan. Szerencsésen.

De nem érkezünk meg, és nem boldogan, hanem boldogtalan búcsúzással! Kedveseim, az idő vonata egészen más! És nem is látszólagos, nem csap be. Robog szerencsétlen végzetünk sötét alagútjában, kilátástalan körpályáján a három országot bilincskarikájával összefogó föld alatti ciklotron véget nem érő részecskegyorsítójában.

Azon a gyorsan minden áll.

Minden mozdulatlan, mint a valóságban, állnak a fák és a házak.

A zakatolás pedig, amit hallottunk, az a szívverésünk ritmusa volt.

Egyvalami változott mégis!

Megváltoznak a keretezett arcok a vonatablak-keretekben, megváltoztak a hasonlatosságok és a portréhúségek. A modellek mozdultak el.

A hosszú távolságra váltott jegyekkel csak nehéz lélekkel utazhatunk, és minden állomáson a jegykezeléskor fényképet cserélnek az igazolványban.

Idővel az itt kiállított képek sem fognak hasonlítani az ábrázolt személyekre, akik könnyűek lesznek, mint az öregek – s ha a képekről van szó, hasonlattal szólva, már a képek is veszítenek a súlyukból, szeget sem kell verni a falba, megtartja őket az emlékezet selyemszála.

A szemekben megjelenik egy-egy könnycsepp.

A könnyező képekre és a könnyező Madonnákra gondolok, mind-mind elsírja magát. Az a gyakoribb, úgy természetes, életszerű.

Az elején – a megnyitóbeszédem elején – arra kértelek benneteket, álljatok meg a festmények előtt, s azok majd a szemetek fényében felragyognak.

Tévedtem. Ne álljatok meg. Nincsen jó portré örök érvényűen.

Ha hosszan nézitek őket, idővel már nem is élethűek.

Így van ez, bár nagyon szomorú.

A József Attiláról készült fotók sem hasonlítanak egymásra – vagy a Széchenyiről készült ábrázolások.

De itt mégsem hagyhatom abba!

Kedveseim, a szomorúságot hagyjátok meg nekem! – és vigasztalóul mondom: a József Attiláról készült fotók nem hasonlítanak egymásra, a Petőfi-rajzok sem, meg a dagerrotípiák – de a költőre igen!

A költészetükre!

A szellemi csúcsteljesítmények emberi természetrajzára.

Drága barátaim, gondoljatok arra, hogy a kép ott úszik a kék tó életvizén, és ha fölé hajoltok, a harc, a gondolat és a művészet fiatalságával, hajatokat és a csillagok díszítik a nap koronájával.

Tisztelt barátaim, örülök neki, hogy meghallgattatok, és elmondhattam, hogy a portrékban, a mulandón túl az örök művészt keressétek, a tükröt adó hiteles tudósítást a korról, a láthatóvá tett gondolatot, a tehetséget, az emberi kíváncsiság állhatatosságával, a titkot, a szent Grált, az igazságot, a megújulót, és akkor a kiállítás nem lesz hiábavaló, hanem lelkesítő, felemelő, a naturalizmustól a festői képzelet panteonjába.

Wutka Tamás

Hányféle Gyurkovics?

Folyamatosan szerepet játszott. Csak önmagára figyelt. Csak önmaga érdekelte. Manapság is hallani ilyesféle felületes, rosszindulatú vagy egyszerűen csak ostobácska vélekedéseket Gyurkovics Tiborról – nyilvánvalóan az őt nem ismerők, félreismerők, netán valamiért sértődöttek részéről. Noha minden észrevétel tartalmazhat valóságcspepeket, mégsem vindikálhatja magának a kizárólagosságot. A magam részéről sajnálatos módon elég későn kerültem közelebbi kapcsolatba Gyurkovics Tiborral, mindenesetre ezeknek az ellenkezőjét tapasztaltam. Aki-ami érdekelte, arra akkor is odafigyelt, ha ennek nem adta látványos jelét. Nem csoda, hogy sokkal mélyebbre látott a közönyösségüket az érdeklődés mímelésével leplezőknél. Tudta, hogy az apró dolgok mennyire fontosak, mennyire árulkodók lehetnek, hiszen azokra – éppen vélt jelentéktelenségük miatt – az emberek nagy része nem fordít figyelmet, így e gesztusaik szinte öntudatlanul, ösztönösen természetesek.

Igen, szeretett szerepelni. Élvezte, hogy oly sok mindent észrevett, és azokat megoszthatta másokkal. Hogy volt képessége és mersze a dolgok mögé látni. Élvezte a népszerűséget. És élmény volt figyelni rá, bármiről beszélt, akár társaságban, akár négy szemközt. És nemcsak hallgatni „kellett” őt, beszélgetni is nagyon jókat lehetett vele. Magával ragadó iróniájával, humorával, mégsem komolytalanul; látszólag oldottan, valójában az örökös magányérzete szorításában. Számos műfajban lett sikeres, közülük talán költeményei ismertek kevésbé, pedig leginkább verseiben fejezte ki telibe találó tömörséggel világlátását és életérzését. Mélyen átélte a létezés magasztos pillanatait és mélypontjait, s úgy adta tovább, úgy osztotta meg, hogy részben vagy egészben ki-ki megtalálhatta, felismerhette benne saját vívódásait, kételyeit, vágyait, örömeit, csalódásait. És végtelennek tűnő, ismétlődő várakozásait. Amibe akár bele lehet rokkanni. *„Minden nap éjjel egykor / mikor egy nagy lemez szól / vagy elmerülve Bertolt / Brecht művét olvasom, / a polcon rengeteg por / a tea vize felforr / azt gondolom ilyenkor / hogy tovább nem bírom.”*

„Főfoglalkozása” a soha nem lankadó érdeklődés volt. Minthogy kielégítő választ semmire nem kap(hat)ott, mindig újra kezdte, ha más formában is. Ezért próbálkozott annyiféle műfajjal, annyiféle emberrel. És mennyire beérte volna *egyetlen* hiteles Istennel! Akivel így is állandóan perlekedett; akit vágyaiban nem nélkülözhetett, de a valóságban sohasem találta; hiába kereste szüntelen. Mindenhol, mindenben és mindenkiben; legfőképpen önmagában. Megmagyarázhatatlan szorongásokkal teli gyerekkorától fogva. Mert a magányt csak a megtalált Isten oldhatná, a másik emberbe kapaszkodás – mint annyi más – illúzió csupán. *„Aki a magányt megtanulta / annak a magány lett az útja / ... megtanulta mi az, magában, / megtanulta anyja hasában, / sejtként, peteként, vegyanyagként / tudja, mi veszi körül falként / ... Nyílhatnak elé női térdek / a magányt látja, mint a mérget / ... Él ő is mint a többi ember, /*

...küszködve vagy belenyugodva, / fekhetsz homokon, hegygerincen, / magában marad, mint az Isten."

Közben szerelmek, barátságok, házasságok, gyerekek, unokák, az élet möhő habzsolása, ami megrészesít, amiből soha nem lehet elég. A felfokozott érzelmi állapot nélkülözhetetlen volt számára, miközben pontosan tudta: a „nem normális”, hosszabb-rövidebb ideig tartó, sodró lendületű, elsöprő erejű szenvedély mindenfajta higgadt, tárgyilagos mérlegelésre alkalmatlan. Ráadásul ő minden érzelmi túlfűtöttsége mellett félelmetesen racionális tudott lenni. Ami szintén nagy teher ugyan, ám élvezettel töltötte el a végtelen, szabadon szárnyaló gondolkodás képessége és lehetősége mint a legnagyobb, felülmúlhatatlan élmény, amely az embernek megadatott. Amibe az olykor belefárad, és úgy érzi, elege van az egészből. *„Unom a hazugságokat, / unom a végigjárt utat, ... a buktatót, a hegytetőt, / a sugarat, a levegőt, / unom a modern képeket, / a következő gyereket, / a szülőket, a sasokat, / a fagyot, ahogy hasogat, / unom a lények arcait, / a szemet, ami kancsalít, / a répát, a természetet, / vonatot, dumát, lényeket.”* Vagyis mindent. Létezik-e mélyen érző, értelmes ember, aki ne élt volna át legalább valami hasonlót? Gyurkovics Tiborról azt a szuverén embert lehetett volna megmintázni; aki a másik emberben is ugyanezt szerette volna megtalálni, ezt kutatta. Ahogy teszi ezt egy nagy formátumú egyéniség e kisstílű világban. Aki kielégíthetetlen kíváncsisággal és megingathatatlan elszántsággal akar szembenézni a mindenséggel. Az esetlegessel és az elkerülhetetlennel. *„Ne sírj. Tudod, hogy mind meghal az ember. / Ki kell bírni, ha szeretünk, ha nem. / Van, ami megtörténik egyszer, / van, ami sohasem.”* Bár ki tudja... Hátha még utána is történhet valami... *„Nem félek a haláltól / megállok veled szemben / de amikor lesújt rám / Isten ölelj meg engem.”*

. Élete és műve(i) – vagyis életműve – szétválaszthatatlanul egybefonódnak. Munkái életének egy-egy alapmotívumára épülnek, s ez a kölcsönhatás értelemszerűen fordítva is igaz. Folytonos útkeresés, istenkeresés, kapaszkodás, emberekbe, családba, hazába, mindenbe, ami erőt adhat, vigaszt nyújthat. Ezt hajszolta egy életen át (és ez hajszolta őt az életen át), olyan intenzitással, hogy évei számánál sokkal többet élhetett. Őrá aztán igazán illett a meghatározás: egyszemélyes intézmény. És most már végérvényesen azzá vált. Úgyeskedni sosem tudott: *önmagával* fizetett mindenért.

Ebből a megszámlálhatatlan sokféleségből lett egységessé az egyszeri, utánozhatatlan és ismétелhetetlen Gyurkovics Tibor. Akinek hatása – miközben személye hiányzik mindenestül – velünk marad.